

GeoFort

Cultuurhistorische Onderbouwing

Fort bij de Nieuwe Steeg / GeoFort

September 2026

Stichting GeoFort
Nieuwe Steeg 74
4171 KG Herwijnen
0345 - 630 480
www.geofort.nl

Cultuurhistorische onderbouwing Fort bij de Nieuwe Steeg

Het college van burgemeester en wethouders van West Betuwe heeft op 27 januari 2026 onder voorwaarden principemedewerking verleend aan het verder uitbreiden van de horeca-activiteiten van GeoFort*. Het uitgangspunt van dat voorstel is dat de gewenste activiteiten van GeoFort *“aanvullend aan de maatschappelijke bestemming”* zijn en dat ze bijdragen *“aan de bestaanszekerheid Fort bij de Nieuwe Steeg en daarmee aan de instandhouding van het fort”*. Ze voeren nadrukkelijk *“niet de boventoon”*.

In het kader van de wens van GeoFort om de horeca-activiteiten verder uit te breiden dient GeoFort een vergunningsaanvraag in. Bij deze aanvraag behoort een onderbouwing van de impact op de cultuurhistorische waarden. In dit document wordt deze onderbouwing gegeven.



Soldaten bij de brug van Fort bij de Nieuwe Steeg in de Tweede Wereldoorlog

De aanvraag betreft uitsluitend activiteiten, in bestaande gebouwen en voorzieningen en op het fortterrein binnen de gracht. Zij omvat geen nieuwbouw en geen fysieke ingrepen aan het monument of het omliggende landschap. Parkeren vindt buiten het forteiland plaats. De toetsing laat zien dat de monumentale en bouwhistorische waarden, de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (strategisch landschap, waterstaatkundige werken en militaire versterkingen), het groene en overwegend rustige karakter van de linie, de open verboden kringen, het landschap van de Tielerwaard en de archeologische situatie niet worden aangetast. Aard en omvang van de activiteiten zijn begrensd door de frequentie-, personen- en parkeerplafonds en de voorwaarden uit bijlage 1. Geluid, verkeer en stikstof worden in afzonderlijke onderzoeken bij de aanvraag beoordeeld. De activiteiten passen in de lijn die sinds 2005 door Rijk, RCE, gemeente en provincie is gevolgd: publieksfuncties, waaronder horeca, zijn het middel waarmee dit rijksmonument duurzaam in stand wordt gehouden.

Conclusie: de voorgenomen uitbreiding tast de cultuurhistorische, monumentale, landschappelijke en archeologische waarden van Fort bij de Nieuwe Steeg niet aan en draagt bij aan het behoud van het rijksmonument en het werelderfgoed.

* *De principemedewerking staat in informatienota 2026/IN007, bijlage 1*

Inhoudsopgave

Cultuurhistorische onderbouwing Fort bij de Nieuwe Steeg.....	1
Inhoudsopgave	2
1. Inleiding en kader	4
1.1 Doel van deze onderbouwing	4
1.2 Werkwijze.....	4
1.3 Afbakening: uitsluitend uitbreiding van activiteiten	5
1.4 Toetsingskader en samenhang met de overige onderbouwing	6
2. Ligging en historische context	7
3. Cultuurhistorische waardering van het fort.....	8
3.1 Monumentenstatus en rijksbescherming	8
3.2 Bouwhistorische waardering en waardestelling per gebouw	9
3.3 RCE over herbestemming en publieksfunctie.....	10
4. Behoud door ontwikkeling: het intentionele uitgangspunt	10
4.1 Rijksbeleid en herkomst: een bewuste rijkskeuze	10
4.2 Toepassing op Fort bij de Nieuwe Steeg	11
4.3 Beoordelingsmaatstaf voor behoud	12
4.4 Actuele visie: UNESCO Masterplan 2025.....	12
4.5 Chronologische continuïteit.....	13
5. Planologische verankering	13
5.1 Bestemmingsplan 2010	13
5.2 Relatie tot het Landschapsontwikkelingsplan	14
5.3 Relatie tot de huidige aanvraag	14
6. Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie	15
6.1 Statement of Outstanding Universal Value	15
6.2 Reikwijdte van de UNESCO-bescherming volgens het sitebureau	15
6.3 Strategisch landschap en openheid.....	15
6.4 Waterstaatkundige werken	16
6.5 Militaire versterkingen en samenhang	16
6.6 Groen en overwegend rustig karakter	17
7. Kernkwaliteiten landschap Betuwe en Tielerwaard.....	18
8. Archeologie.....	19

9. Toetsing aan cultuurhistorische waarden	19
9.1 Overzicht.....	19
9.2 Effect op de monumentale en bouwhistorische waarden	20
9.3 Effect op de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie	20
9.4 Effect op het groene en overwegend rustige karakter	21
9.5 Effect op landschap en archeologie.....	22
9.6 Toetsing aan het activiteitenkader van bijlage 1 bij IN007	22
10. Waarborgen.....	24
11. Conclusie.....	25
Bronnen	27

1. Inleiding en kader

1.1 Doel van deze onderbouwing

De voorwaarde uit het principebesluit (informatienota 2026/IN007, registratienummer GZDGWB1944200/2320303) luidt letterlijk dat “bij de onderbouwing van de vergunning [...] de impact van de aangevraagde activiteiten op de cultuurhistorische en landschappelijke waarden [moet] worden onderzocht en onderbouwd ten behoeve van de afweging” (Gemeente West Betuwe, 2026, *Voorstel toegestane activiteiten GeoFort*, bijlage 1 bij IN007, p. 1).

Deze onderbouwing brengt in beeld hoe de voorgenomen uitbreiding zich verhoudt tot de cultuurhistorische, monumentale en landschappelijke waarden van Fort bij de Nieuwe Steeg en zijn omgeving, en tot de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en het landschap van de Tielerwaard. Het college verwacht van de heroverweging *“een positief effect op het behoud van het cultuurhistorische waardevolle fort en de recreatieve en educatieve functie van GeoFort”* (IN007, onder “Consequenties”).



De voormalige artillerieloods in gebruik als fortwachterswoning (circa 1980)

1.2 Werkwijze

De cultuurhistorische, monumentale, landschappelijke, archeologische en werelderfgoedwaarden van Fort bij de Nieuwe Steeg zijn voor elk aspect reeds door of in opdracht van de daartoe gezaghebbende instanties vastgelegd: voor het rijksmonument in het aanwijzingsbesluit van de minister van OCW (RCE, 2014); voor het werelderfgoed in de Statement of Outstanding Universal Value van het UNESCO World Heritage Committee (2021), uitgewerkt in de Gebiedsanalyse Kernkwaliteiten Hollandse Waterlinies, Tielerwaard (Pact van Loevestein, 2024); en voor de archeologie in het onderzoek van RAAP Archeologisch Adviesbureau (2009). Daarnaast bestaan bouwhistorische waardestellingen (Koen, 2008; de RACM-waardestellingen per gebouw; *Bouwhistorische verkenning, Herstelplan*, 2011).

Deze onderbouwing stelt die waarden niet opnieuw vast. Zij (i) identificeert de relevante waarden op grond van deze bronnen, (ii) toetst in hoofdstuk 9 de impact van de in bijlage 1 opgenomen activiteiten, aantallen, locaties en voorwaarden op elk van die waarden, en (iii) verwijst bij elke conclusie naar de onderliggende bron. De toetsing volgt de systematiek van waarde, effect en borging die ook bij erfgoedeffectbeoordelingen wordt gehanteerd; paragraaf 9.1 vat de uitkomst samen in één tabel.

De opsteller van deze onderbouwing is de aanvrager (GeoFort); de analyse en toetsing berusten op de genoemde externe bronnen en niet op zelfstandig nieuw waardestellend onderzoek door de aanvrager. De onderbouwing draagt bij aan de zorgvuldige voorbereiding van het besluit (art. 3:2 Awb) en staat los van, en niet in de plaats van, een advies dat het bevoegd gezag in de vervolgprocedure kan inwinnen.

1.3 Afbakening: uitsluitend uitbreiding van activiteiten

Het heroverwogen principebesluit betreft uitsluitend het “verder uitbreiden van de horeca-activiteiten” (IN007, p. 2). De aanvraag ziet daarmee op het aantal, de aard en de toegestane frequentie van activiteiten, zoals uitgewerkt in Tabel 1 van bijlage 1 (evenementen, feesten & partijen, commerciële zaalverhuur).

De aanvraag betreft nadrukkelijk géén:

- wijziging of uitbreiding van de museale functie;
- nieuwbouw, uitbreiding of verplaatsing van bestaande gebouwen;
- fysieke ingrepen aan het monumentale bouwwerk, de bomvrije gebouwen, de remises of de artillerieloods;
- aanpassingen aan het omliggende landschap, verkaveling, dijken of waterstructuren.

Een eventuele toekomstige inrichtingsmaatregel binnen een bestaand horecagebouw (bijvoorbeeld mechanische ventilatie) is geen onderdeel van deze aanvraag; zie paragraaf 9.6.4.

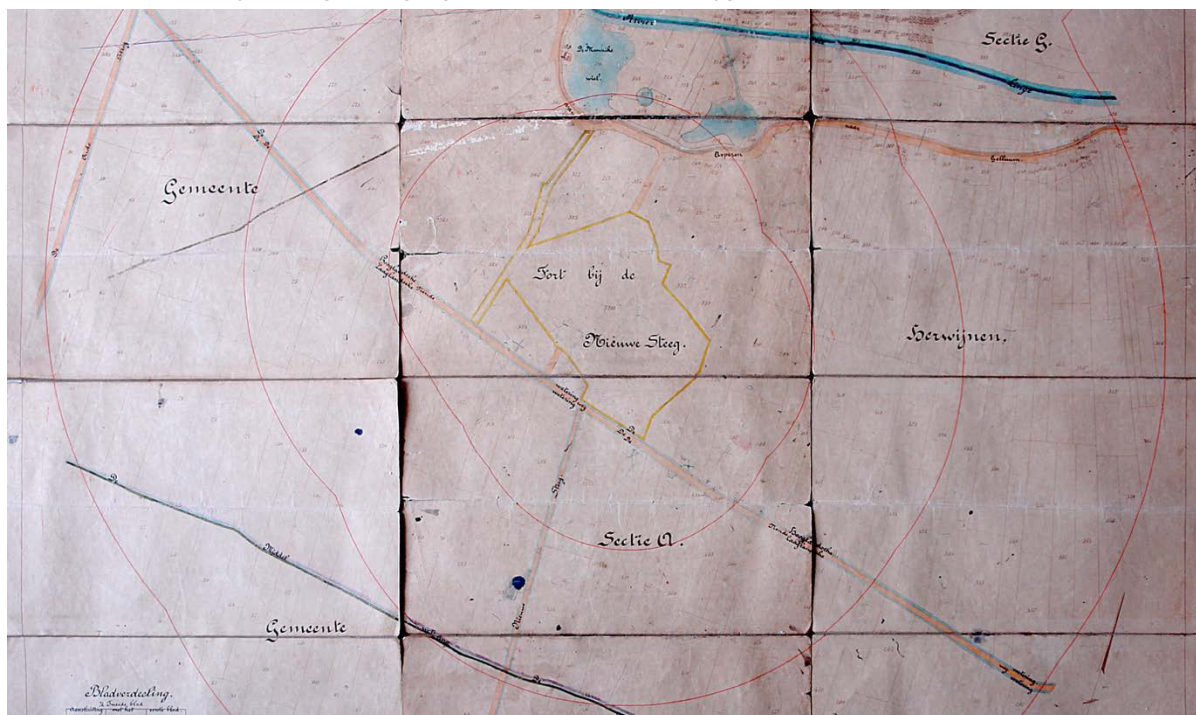
Deze afbakening sluit aan bij de uitspraak van het hoofd van het sitebureau Hollandse Waterlinies in het bestuurlijk gesprek van 23 januari 2026 dat de bescherming zich vooral richt op de fysieke staat van het monument (zie paragraaf 6.2). De aanvraag ziet uitsluitend op het feitelijke gebruik en laat de fysieke staat van het monument onaangetast.



2. Ligging en historische context

Het Fort bij de Nieuwe Steeg ligt in de Tielerwaard, een deelgebied van de Betuwe, op het grondgebied van de gemeente West Betuwe (voorheen gemeente Lingewaal). Het fort werd tussen 1876 en 1880 aangelegd als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en in 1939-1940 en 1953 aangevuld. Samen met Fort bij Asperen, de Wapenplaats bij Asperen en de Batterij bij de Nieuwe Zuiderlingedijk verdedigde het het Lingeacces: de hoger gelegen strook langs de Linge die slechts moeilijk inundeerde en daardoor een mogelijke doorgang voor een vijand vormde (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). Sinds 26 juli 2021 maakt de Nieuwe Hollandse Waterlinie, als uitbreiding van de Stelling van Amsterdam, deel uit van het UNESCO-werelderfgoed “Dutch Water Defence Lines” (Hollandse Waterlinies) (UNESCO, 2021; zie ook *UNESCO Masterplan GeoFort, Ruimtelijke Visie*, mei 2025, p. 5). De Gebiedsanalyse beschrijft het landschap rondom het fort als volgt: “De Tielerwaard is onderdeel van de Betuwe en is gevormd door de grote rivieren. In het noorden stroomt de Linge; [...] In het zuiden wordt het gebied ingesloten door de veel grootschaligere Waal. De afwisseling van oeverwallen, komgronden en uiterwaarden typeert het rivierengebied” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 6). Het fort is in deze structuur bewust geland: “Hierbij werd vakkundig gebruik gemaakt van de landschappelijke karakteristiek van de Tielerwaard” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 14).

De ruimtelijke context wordt gekenmerkt door openheid, lange zichtlijnen over agrarisch gebied, watergangen en grachten, en een beperkte bebouwingsdichtheid. Volgens de gebiedsanalyse zijn “De verboden kringen van Fort bij de Nieuwe Steeg [...] grotendeels open en landelijk gebleven” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). Deze openheid is onlosmakelijk verbonden met de oorspronkelijke militaire functie: in de verboden kringen was permanente bebouwing beperkt, zodat het schootsveld bij oorlogsdreiging snel kon worden vrijgemaakt.



3. Cultuurhistorische waardering van het fort

3.1 Monumentenstatus en rijksbescherming

Fort bij de Nieuwe Steeg is aangewezen als beschermd rijksmonument (complexnummer 531807, waaronder monumentnummer 531808). De minister van OCW heeft het complex als beschermd monument aangewezen; de redengevende omschrijving maakt deel uit van dat aanwijzingsbesluit (RCE, 2014, *Cluster 70, Complexomschrijving Nieuwe Hollandse Waterlinie, Complex Fort bij de Nieuwe Steeg*, ms-2010-2949). Daarin wordt het algemeen belang als volgt toegelicht: “Het Complex FORT BIJ DE NIEUWE STEEG is van algemeen belang vanwege: Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd” (RCE, 2014, p. 7).

Daarnaast worden architectuurhistorische waarden benoemd, “in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20e eeuw), c. het systeem van ‘levende’ veldversterking in de diepte (20ste eeuw)” (RCE, 2014, p. 7). Het complex “is tamelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen de hoofdzaken van de toestand in de jaren ’80 van de 19de eeuw en van de jaren ’40 van de 20ste eeuw zijn bewaard” (RCE, 2014, p. 8).



3.2 Bouwhistorische waardering en waardestelling per gebouw

Het rapport *Bouwhistorische opname en waardestelling Fort bij de Nieuwe Steeg* (D.T. Koen, juni 2008, in opdracht van Stichting GeoFort) beschrijft het fort als een samenhangend ensemble van bomvrije kazernes, remises, een artillerieloods en groepsschuilplaatsen die grotendeels in hun oorspronkelijke structuur bewaard zijn gebleven. De *Bouwhistorische verkenning, Herstelplan* (9 maart 2011) neemt de redengevende omschrijving van het complex over, die het karakteriseert als “*VERDEDIGINGSWERK uit 1878-1880, 1939-1940 en 1953, onderdeel uitmakend van de Nieuwe Hollandse Waterlinie [...] van architectuurhistorische waarde vanwege de grote gaafheid van het complex, dat bestaat uit een omgracht en grotendeels gebastionneerd fort, dat door oorspronkelijk groen en grenspalen ('O-palen') wordt omgeven*” (p. 15) en stelt: “*Het fort heeft als geheel een hoge monumentale waarde, omdat veel gebouwen nog origineel zijn*” (*Herstelplan*, 2011, p. 16).

Voor elk van de bomvrije gebouwen is een afzonderlijke *Redengevende omschrijving, Waardestelling* (RACM, rechtsvoorganger van de RCE) opgenomen in het bouwhistorisch dossier. Het *Herstelplan* consolideert deze gradering en kent de categorie “hoge monumentwaarde” toe aan remise A, kazerne B, de remises C tot en met G, loods H, wachtershuisje J, de acht kazematten (groepsschuilplaatsen uit 1939-1940), de koepelkazemat type G en de brug over de gracht. Alleen de latere opslagplaats X2 en het transformatorhuisje I krijgen een “negatieve monumentwaarde” (*Herstelplan*, 2011, p. 16).

De waardestellingen per gebouw benoemen ook het interieur. Voor hoofdkazerne B: “van architectuurhistorische waarde vanwege het bijzondere bouwtype als dubbele kazerne en tevens hoofdgebouw van het fort, met ondermeer het bureel van de commandant. [...] Het interieur is gaaf bewaard gebleven qua indeling en detaillering” (RACM, Waardestelling Gebouw B). Gebouw A is “van architectuurhistorische waarde vanwege het bouwtype bomvrij gebouw en de zeer gave staat van zowel exterieur (aangeaarde bouwwerken met oorspronkelijke gevelindeling en klinkerstoeppen) als interieur (oorspronkelijke indeling van de ruimten, kruis- en projectielenmagazijnen met lamplissen en lichtgangen, oorspronkelijke detaillering zoals opschriften op deuren, munitielift, ventilatieroosters, sleutelkast en lamphaken)” (RACM, Waardestelling Gebouw A). Voor de toetsing is dit van belang omdat een deel van de horeca-activiteiten in deze gebouwen plaatsvindt (zie paragraaf 9.2).



3.3 RCE over herbestemming en publieksfunctie

De RCE heeft het gebruik van het fort herhaaldelijk in haar dossier en adviezen betrokken. In een archiefaantekening van 24 november 2005, opgenomen in het aanwijzingsdossier, is genoteerd: *“Fort krijgt nieuwe, gemengde functie, een soort ‘dorpje’ waar verschillende activiteiten (horeca, winkels) plaatsvinden”* (RCE, 24 november 2005).

Over de plaatsing van twee tijdelijke onderwijspaviljoens in de vorm van dome tenten op het forteiland oordeelde de RCE, namens de minister van OCW, in haar pre-advies aan de gemeente Lingewaal van 28 maart 2018: *“Het voornemen om twee stevige dome tenten te plaatsen op het forteiland voor educatief gebruik is vanuit de nieuwe functie van het fort denkbaar. [...] acht ik het plan vanuit monumentenzorg haalbaar”* (RCE, CIK-2018-186, p. 2). In het advies omgevingsvergunning monumenten van 4 juli 2018, dat positief luidde, stelt de RCE vast: *“Door de programmering van het GeoFort wordt het erfgoed op eigentijdse wijze toegankelijk en beleefbaar gemaakt”,* en verder: *“Kenmerkend voor forten is de gesloten uitstraling en het defensieve karakter van het bouwwerk. Nieuwe aanvullingen dienen dit ‘stoere’ karakter te ondersteunen, of in ieder geval niet te verstoren. Vanuit monumentenzorg kan ik instemmen met het voornemen van het plaatsen twee tijdelijke onderwijspaviljoens in de vorm van dome tenten. De aantasting van de monumentale waarden is dermate beperkt dat het fort zowel op het lichaam zelf als vanuit de directe omgeving herkenbaar blijft als verdedigingswerk. De dome tenten dragen bij aan de duurzame exploitatie en daarmee ontsluiting van dit erfgoed”* (RCE, 4 juli 2018, CIK-2018-509, p. 2).

Dit advies kwam tot stand toen GeoFort al zes jaar publiek geopend was (sinds 2012). Het betrof een fysieke toevoeging voor educatief gebruik. De huidige aanvraag bevat geen fysieke toevoeging.

4. Behoud door ontwikkeling: het intentionele uitgangspunt

Status van de toelichtingscitaten. In dit hoofdstuk wordt geciteerd uit de toelichting bij het bestemmingsplan Fort bij de Nieuwe Steeg (Gemeente Lingewaal, 2010). Aan die toelichting komt geen zelfstandige juridische werking toe; zij wordt gebruikt als primaire bron die de destijds gevoerde beleidslijn documenteert. De onderbouwing van die beleidslijn rust zelfstandig op (i) de Nota Belvedere (1999) en de Nota Ruimte (2006) als rijksbeleidsstukken, (ii) de adviseringspraktijk van de RCE, (iii) de e-mail van de heer C. Kuijpers aan het college van West Betuwe (10 december 2025), (iv) de UNESCO Statement of Outstanding Universal Value (2021) en (v) het collegebesluit van West Betuwe van 27 januari 2026 (informatienota IN007).

4.1 Rijksbeleid en herkomst: een bewuste rijkskeuze

De herbestemming van Fort bij de Nieuwe Steeg is vanaf het begin gebaseerd op het rijksbeleidsmatige principe van *behoud door ontwikkeling*, geformuleerd in de Nota Belvedere (1999) en uitgewerkt in de Nota Ruimte (2006). Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie is dit principe de uitkomst van een expliciete keuze op rijksniveau. Die herkomst is gedocumenteerd in een e-mail van 10 december 2025 van de heer C. Kuijpers, secretaris-generaal van het ministerie van

Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, aan het college van West Betuwe. Hij schrijft, als destijds verantwoordelijke voor die koers:

“Toen ik in 2006-2007 als directeur Regionaal beleid van het directoraat-generaal Ruimtelijke Ordening bij het toenmalige ministerie van VROM verantwoordelijk was voor de beleidskoers rond de Nieuwe Hollandse Waterlinie, stonden we voor drie opties: de forten gesloten laten, ze slopen, of ze renoveren en een nieuwe maatschappelijke bestemming geven. Na een zorgvuldige kosten-batenanalyse is bewust gekozen voor renovatie mét publieksfuncties. Die keuze rechtvaardigde de grote investeringen die Rijk en provincies samendeden: in 2008 circa € 70 miljoen om de forten gebruiksklaar te maken” (Kuijpers, 2025).

Over de functies die daarbij bedoeld waren: “De forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn juist met deze bedoeling gerenoveerd: musea, educatieve programma’s, horeca, congressen, feestelijke partijen en evenementen vormen de economische drager die het beheer en onderhoud mogelijk maken. Zonder deze inkomstenbronnen kan een fort eenvoudigweg niet worden onderhouden” (Kuijpers, 2025). Volgens Kuijpers geldt dit uitgangspunt nog steeds: “Behoud door ontwikkeling’ betekende destijds (en betekent mijns inziens nog steeds) dat erfgoed alleen duurzaam kan worden behouden wanneer er bewust ruimte wordt geboden aan passende commerciële én maatschappelijke gebruiksfuncties”, in lijn met “vigerend beleid van het sitebureau de Nieuwe Hollandse Waterlinie of van de RCE” en de “(Ontwerp) nota Ruimte waarin staat dat het cultureel erfgoed respectvol geschikt wordt gemaakt voor ‘nieuwe vormen van gebruik en veranderende omstandigheden” (Kuijpers, 2025).

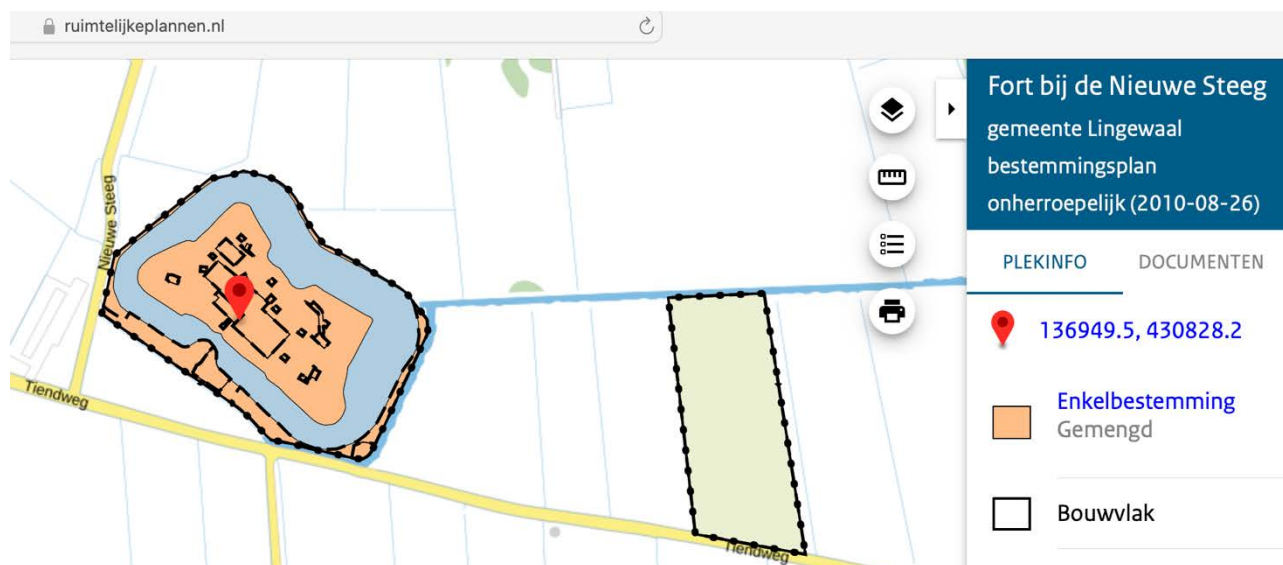
De combinatie van behoud met publieksfuncties is dus niet op gemeentelijk niveau of per fort ontstaan, maar is een gemotiveerde rijksbeleidskeuze die aan de herbestemming van de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, inclusief Fort bij de Nieuwe Steeg, ten grondslag heeft gelegen.

4.2 Toepassing op Fort bij de Nieuwe Steeg

De gemeente Lingewaal (rechtsvoorganger van West Betuwe) heeft dit principe bij de vaststelling van het bestemmingsplan op 1 juli 2010 expliciet op het fort toegepast: “*Behoud door ontwikkeling’ is het devies van het rijksbeleid voor cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkelingen. Historisch belangrijke gebouwen en structuren kunnen behouden blijven door er eigentijdse gebruiksvormen en functies aan toe te kennen*” (Gemeente Lingewaal, 2010, p. 14) en “*De ontwikkeling van GeoFort draagt bij aan een duurzame instandhouding van de cultuurhistorische waarde van Fort bij de Nieuwe Steeg door aan het fort een nieuwe functie toe te kennen*” (idem, p. 18).

Horeca was daarbij vanaf het begin een ondersteunend onderdeel van de doelstelling, en geen latere toevoeging: “De stichting GeoFort heeft met het oog op de ontwikkeling van Fort bij de Nieuwe Steeg twee doelstellingen: behoud en openstelling van cultureel erfgoed en het vestigen van een educatieve attractie op het gebied van geologie en geografie. [...] Om de bovenstaande doelstellingen te bereiken worden commerciële activiteiten, waaronder horeca, ontwikkeld die de doelstellingen van het fort ondersteunen” (Gemeente Lingewaal, 2010, p. 2).

Het natuuronderzoek bij het bestemmingsplan bevestigt dit programma: “Het betreft tentoonstellings-, cursus-, kantoor- en lichte horecafuncties en een functie voor buitenevenementen” en “op het fort zullen activiteiten in de open lucht toenemen: van gebruikers van terras, openluchttheater en speurterrein en bezoekers die van de ene naar de andere bestemming over het terrein wandelen” (RPS, 2010, p. 4 en 9).



4.3 Beoordelingsmaatstaf voor behoud

Ook de rijksbescherming zelf verbindt gebruik en behoud. In het aanwijzingsbesluit van 24 september 2014 wordt de Beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2013 toegepast: “Op grond van de Beleidsregel 2013 (artikel 7), houdt de Minister bij de aanwijzing van een gebouwd monument als beschermd monument rekening met de mate waarin het monument: a. een positief behoudsperspectief heeft, zowel technisch als functioneel, en b. een positieve invloed heeft op de kwaliteit van de ruimtelijke omgeving” (RCE, 2014, besluitmotivering, onder “Aanwijzingsbeleid”). Het besluit stelt vervolgens vast dat “het complex een positief behoudsperspectief kent en een bijdrage levert aan de ruimtelijke kwaliteit” (idem, onder “Overwegingen”). Functionele instandhouding als voorwaarde voor duurzame bescherming is de kern van *behoud door ontwikkeling*.

4.4 Actuele visie: UNESCO Masterplan 2025

In mei 2025 heeft Stichting GeoFort het *UNESCO Masterplan GeoFort, Ruimtelijke Visie* opgesteld als eigen uitwerking van de langetermijnvisie voor het fort. Het masterplan beschrijft de doorontwikkeling in fasen en gaat uit van instandhouding van het erfgoed via cultureel ondernemerschap en eigen inkomsten: “GeoFort financiert het merendeel van haar reguliere exploitatie zelfstandig, mede dankzij de inzet van een professioneel team en een cultureel ondernemende aanpak” (UNESCO Masterplan GeoFort, 2025, p. 8). Het cultureel ondernemerschap dient daarmee, zoals sinds 2010 beoogd, de instandhouding van het erfgoed.

4.5 Chronologische continuïteit

Het uitgangspunt dat publieksfuncties, waaronder horeca, het middel zijn waarmee dit rijksmonument in stand wordt gehouden, is over meer dan twintig jaar bevestigd:

Datum	Document	Kern
24 november 2005	Archiefaanpak RCE-dossier	Gemengde functie, “dorpje” met horeca en winkels (§3.3)
1 juli 2010	Bestemmingsplan Fort bij de Nieuwe Steeg	Horeca ondersteunt de doelstellingen; behoud door ontwikkeling (§4.2)
4 juli 2018	RCE, advies CIK-2018-509	Programmering maakt erfgoed toegankelijk en beleefbaar; domeinen dragen bij aan duurzame exploitatie (§3.3)
26 juli 2021	UNESCO-inschrijving	Bouwt voort op het bestaande rijksmonumentale beschermingsregime (§6.1)
mei 2025	UNESCO Masterplan GeoFort (aanvrager)	Instandhouding via cultureel ondernemerschap en eigen inkomsten (§4.4)
10 december 2025	E-mail Kuipers aan het college	Renovatie met publieksfuncties als bewuste rijkskeuze (§4.1)
23 januari 2026	Bestuurlijk gesprek provincie, gemeente, Staatsbosbeheer, GeoFort	Hoofd sitebureau: bescherming richt zich vooral op de fysieke staat (§6.2)
27 januari 2026	College West Betuwe, IN007	Activiteiten aanvullend en bijdragend aan de instandhouding (§1.1)

Horeca is daarmee geen toegift aan of afwijking van de cultuurhistorische functie van het fort, maar het ondersteunende middel waarmee die functie duurzaam in stand wordt gehouden. Een uitbreiding van deze activiteiten, zonder fysieke ingrepen, vormt geen trendbreuk maar een voortzetting van het ingezette spoor.

5. Planologische verankering

5.1 Bestemmingsplan 2010

Het bestemmingsplan “Fort bij de Nieuwe Steeg” (NL.IMRO.0733.BpBuiFortNweSteeg-VA01) is op 1 juli 2010 vastgesteld door de gemeenteraad van Lingewaal. Het maakte de herbestemming van het fort tot GeoFort mogelijk; de regeling voor het fort is later opgenomen in het bestemmingsplan Buitengebied 2012, dat nu deel uitmaakt van het tijdelijke deel van het omgevingsplan (paragraaf 1.4). De toelichting uit 2010 blijft de primaire bron voor de afweging die destijds is gemaakt. Het fort is daarin aangemerkt als cultuurhistorisch waardevol en publieksfuncties zijn toegestaan, waaronder educatie, recreatie en horeca (Gemeente Lingewaal, 2010).

5.2 Relatie tot het Landschapsontwikkelingsplan

De toelichting verwijst naar het Landschapsontwikkelingsplan: “Fort bij de Nieuwe Steeg is in het LOP aangemerkt als een kleine parel of monument. Het beleid hiervan is gericht op identiteit, bekendheid en het stimuleren van de beleving. Het beleid voor de directe omgeving van het fort is gericht op het behoud van openheid” (Gemeente Lingewaal, 2010, p. 24). Het overloopparkerterrein is daarbij aanvaardbaar geacht omdat het alleen op piekdagen zou worden gebruikt (idem, p. 24). Het plan ging uit van een overloop van 180 plaatsen. Dat LOP (het Landschaps Ontwikkelings Plan Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal, met de visie Nieuwe stromen door het landschap) is op 27 maart 2008 door de gemeenteraad van Lingewaal vastgesteld als toetsingskader voor ruimtelijke ontwikkelingen (Gemeente Lingewaal, 2008). Na de herindeling heeft de gemeenteraad van West Betuwe op 28 maart 2023 het Landschapsontwikkelingsplan West Betuwe 2023 (Stroomlijnen door het landschap) vastgesteld als visie- en inspiratiedocument en als aanvulling op het LOP uit 2008. Bij amendement is bepaald dat het niet wordt gebruikt als toetsingskader bij het verlenen van omgevingsvergunningen (Gemeente West Betuwe, 2023, p. 5). De visie luidt onder meer: “Bescherm de erkend waardevolle elementen in het landschap, maar ontwikkel ook actief nieuwe kwaliteiten in dit landschap. Bestaande kwaliteiten worden ingezet bij toekomstige ontwikkelingen en dragen bij aan een cultuurhistorisch landschap waar het goed werken, wonen en recreëren is”. De Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt daarbij genoemd als een van de stromen door het landschap waarop de ontwikkeling inspeelt (idem, p. 41). Het LOP sluit aan bij de kernambitie uit de Omgevingsvisie: “we versterken ons beleefbaar rivierenlandschap waarin kleinschaligheid en de dorpse sfeer de boventoon voeren” (idem, p. 6).

Het bredere gemeentelijke kader voor erfgoed en landschap is opgenomen in het Erfgoedbeleid gemeente West Betuwe (2021) en de Omgevingsvisie West Betuwe 1.0 (2022). Het verkeers- en parkeeronderzoek rekent het overloopterrein en een aanvullend graslandperceel tot de beschikbare parkeercapaciteit. Deze terreinen kunnen daardoor vaker worden gebruikt dan in 2010 was voorzien. Het parkeren is tijdelijk en per keer omkeerbaar: de openheid als ruimtelijke drager blijft behouden, al staan er vaker auto's. De aanvraag voegt geen bebouwing toe in de omgeving van het fort en sluit daarmee aan bij het in het LOP geformuleerde beleid.

5.3 Relatie tot de huidige aanvraag

De uitbreiding sluit aan bij de functionele invulling die in 2010 voor het fort is voorzien: publieksfuncties met ondersteunende horeca en buitenevenementen. Omdat de gevraagde aantallen en frequenties daarbuiten gaan, wordt zij als buitenplanse omgevingsplanactiviteit aangevraagd (zie paragraaf 1.4). De omvang is begrensd door de plafonds die het college in bijlage 1 heeft opgenomen (zie paragraaf 9.6.1).

6. Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie

6.1 Statement of Outstanding Universal Value

De Statement of Outstanding Universal Value (SOUV) benoemt drie hoofdkenmerken die de universele waarde van de linie bepalen, zoals samengevat in de Gebiedsanalyse: *“De SOUV noemt voor de Hollandse Waterlinies drie hoofdkenmerken die samen de OUV bepalen: het strategisch landschap, de waterstaatkundige werken en de militaire versterkingen”* (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 12). Voor de doorwerking in het ruimtelijk beleid zijn deze hoofdkenmerken benoemd als drie kernkwaliteiten: strategisch landschap, watermanagementsysteem en militaire werken (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 4 en 12). De UNESCO-inschrijving bouwt voort op, en wijzigt niet, het bestaande rijksmonumentale beschermingsregime.

6.2 Reikwijdte van de UNESCO-bescherming volgens het sitebureau

Op 23 januari 2026 vond te Geldermalsen een bestuurlijk gesprek plaats over GeoFort, onder voorzitterschap van gedeputeerde P. Drenth (Provincie Gelderland), met bestuurders van de gemeente West Betuwe, Staatsbosbeheer Gelderland en GeoFort (Provincie Gelderland, *Verslag bestuurlijk gesprek GeoFort op 23 januari 2026*, 2e versie van 3 maart 2026, zaaknummer 2025-008509). De heer B. Nijenhuis, hoofd van het sitebureau Hollandse Waterlinies, gaf daar een presentatie over de restauratie en herbestemming van GeoFort en de betekenis van de werelderfgoedstatus. De tweede versie van het verslag (3 maart 2026) vermeldt: *“Hij benadrukt dat de bescherming zich vooral richt op de fysieke staat van het monument. Het monument Fort bij de Nieuwe Steeg anno 2021 (erkenning UNESCO) kan daarom niet worden aangetast door het feitelijke gebruik van GeoFort, zo gaf hij aan”* (Provincie Gelderland, 2026). In zijn presentatie gaf hij daarbij aan dat de bescherming van de uitzonderlijke universele waarde *“is wettelijk gericht op voorkomen fysieke aantasting van: Kernkwaliteiten HWI en redengevende omschrijving Rijksmonumenten”*, alsmede van authenticiteit en integriteit, en typeerde hij de ontwikkeling van GeoFort met onder meer *“Intensieve exploitatie als financiële basis voor beheer”* (Nijenhuis-Vesseur, 2026, presentatie *Behoud door ontwikkeling*).

Deze uitspraak van het hoofd van het sitebureau Hollandse Waterlinies is rechtstreeks relevant: de aanvraag betreft uitsluitend een uitbreiding van het feitelijke gebruik, zonder wijziging aan de fysieke staat van het monument. Het verslag vermeldt tevens *“brede erkenning van het belang van het fort voor de gemeente (en zelfs breder)”* (Provincie Gelderland, 2026, afspraak 6).

6.3 Strategisch landschap en openheid

De eerste kernkwaliteit betreft het strategisch landschap: de openheid van het voorterrein en de inundatiegebieden, die het schootsveld vrijhield en het zicht op het te inunderen gebied waarborgde. Voor Fort bij de Nieuwe Steeg stelt de Gebiedsanalyse: *“De verboden kringen van Fort bij de Nieuwe Steeg zijn grotendeels open en landelijk gebleven”* (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). Daardoor is de strategische werking van het fort binnen de linie nog steeds afleesbaar.

6.4 Waterstaatkundige werken

De tweede kernkwaliteit betreft het netwerk waarmee het gebied kon worden geïnundeerd. Voor de Tielerwaard noemt de Gebiedsanalyse *“Het stelsel van bestaande weteringen, vlieten, dorpspolderkades, dammen, sluizen en coupures waarmee het gebied geïnundeerd werd, voor zover nog aanwezig”* (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 39).

6.5 Militaire versterkingen en samenhang

De derde kernkwaliteit is het militaire systeem zelf. De Gebiedsanalyse beschrijft: “Fort bij de Nieuwe Steeg was ooit bedoeld als voorpost van Vesting Gorinchem, maar dit bleek niet goed te werken. Het fort heeft daarna wel in samenwerking met Fort bij Asperen, de Wapenplaats bij Asperen en de Batterij bij de Nieuwe Zuiderlingedijk het Lingeaccres verdedigd. Deze werken konden elkaar met geschut ondersteunen” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). De fysieke samenhang van het fort als militair bouwwerk is grotendeels behouden gebleven (RCE, 2014, p. 8; zie paragraaf 3.1).



Topografische kaarten uit 1913. Het fort is in de bovenste variant ‘weggepoetst’ vanwege militair geheim.

6.6 Groen en overwegend rustig karakter

Naast de drie kernkwaliteiten is het *groene en overwegend rustige karakter* van de linie van belang. Het handboek *Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie ten zuiden van de Lek* van het Pact van Loevestein noemt het “groen en overwegend rustig karakter” als kernkwaliteit, naast onder meer de grote openheid (Pact van Loevestein, 2015, p. 33), en stelt: *“De kernkwaliteiten openheid, groen en rustig karakter zijn bij uitstek verbonden aan de inundatiekommen. Ook duisternis is een kwaliteit verbonden aan deze landelijke gebieden. Nieuwe ontwikkelingen moeten deze kwaliteiten respecteren en waar mogelijk versterken”* (idem, p. 45).

De Gebiedsanalyse (2024) behandelt dit karakter niet als afzonderlijke kernkwaliteit, maar geeft als uitgangspunt voor de inundatiekom: *“De inundatiekom heeft een open, groen en rustig karakter met voornamelijk agrarisch gebruik. Rust en duisternis zijn hier belangrijke waarden”* (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 48). Rond Fort bij de Nieuwe Steeg manifesteert dit karakter zich in de agrarische omgeving, het omringende water en de grotendeels open verboden kringen. Het handboek sluit ontwikkeling daarbij niet uit: *“Voor exploitabele objecten, zoals de forten, is behoud door ontwikkeling het credo. Door het toevoegen van economische functies kan dit erfgoed behouden blijven. Voorwaarden zijn het behoud van de kernwaarden en publieke toegankelijkheid”* (Pact van Loevestein, 2015, p. 56). Tegelijk hanteert het handboek voor ruimtelijke initiatieven de grondhouding “Nee, tenzij...”, met een terughoudende benadering van initiatieven met een verdichtend en verstedelijkend effect op het landschap (idem, p. 36). Het handboek stelt: *“Initiatieven binnen de kernzone zullen streng worden beoordeeld (nee, tenzij) op het effect op de kernkwaliteiten, maar dit betekent niet dat deze zone ‘op slot’ zit”* (idem, p. 56). De aanvraag voegt geen bebouwing toe; het effect op de kernkwaliteiten wordt in hoofdstuk 9 getoetst. Het handboek toont GeoFort in een fotobijschrift als voorbeeld van *behoud door ontwikkeling* (idem, p. 36). De toetsing daarvan, inclusief geluid, licht en verkeer, volgt in paragraaf 9.4.



7. Kernkwaliteiten landschap Betuwe en Tielerwaard

Relevant zijn de landschappelijke kwaliteiten die zich op of direct rondom het fort manifesteren. De selectie volgt uit de ligging, het schaalniveau (activiteiten binnen de bestaande bebouwing en op het bestaande fortterrein) en de aard van de ingreep (gebruik, geen verbouw).

- *Open rivierenlandschap.* Het landschap rond het fort is een samenspel van “oeverwallen, komgronden en uiterwaarden” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 6; zie ook BoschSlabbers, 2022). De openheid is zichtbaar in het onbebouwde terrein rond het fort en de zichtrelaties met de omliggende agrarische gronden.
- *Dijken, waterstructuren, verkaveling en agrarisch gebruik.* Deze structuur komt tot uiting in de omliggende watergangen en grachten, de ligging ten opzichte van de Linge en de dijken, de overgang van oeverwal naar kom en de herkenbare verkaveling. De Gebiedsanalyse noemt “de uitgestrekte inundatiekom die nog grotendeels in agrarisch gebruik is en op het laagste deel een nat karakter heeft dat van oudsher gekenmerkt wordt door grienden, eendenkooien en hooilanden” (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 38).
- *Recreatieve en beleefbare betekenis.* De forten fungeren als bestemmingen binnen het recreatieve netwerk. Het bestemmingsplan verankert dit voor GeoFort: “Het fort wordt daarbij opgenomen in een groter recreatief netwerk” (Gemeente Lingewaal, 2010, p. 20).



Fort bij de Nieuwe Steeg, circa 2007: voor de renovatie en voor de aanleg van een parkeerplaats in de boomgaard.

8. Archeologie

Voor het plangebied is in 2009 een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd door RAAP Archeologisch Adviesbureau (RAAP-notitie 3057, herziene eindversie 20 februari 2009, bijlage bij het bestemmingsplan, tb_NL.IMRO.0733.BpBuiFortNweSteeg-VA01_4). Tijdens het veldonderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen, en uit zowel het bureau- als het veldonderzoek blijkt dat de bodem ter plekke reeds diep verstoord is als gevolg van het historisch bodemgebruik. RAAP heeft aanbevolen geen aanvullend archeologisch vooronderzoek te laten verrichten en het plangebied vrij te geven.

9. Toetsing aan cultuurhistorische waarden

De beoordeling vertrekt vanuit de afbakening van paragraaf 1.3. De tabel vat per waarde de bron, het effect en de borging samen; de paragrafen daarna lichten dit toe.

9.1 Overzicht

Waarde	Bron	Effect van de aanvraag	Borging
Monumentale en bouwhistorische waarden, gebouwen en interieurs	RCE 2014; RACM-waardestellingen; Herstelplan 2011	Geen fysieke wijziging; gebruik van bestaande ruimtes	Bezetting niet hoger dan brandveiligheid toestaat (voorwaarde bijlage 1); aanpassingen alleen via afzonderlijke vergunning (bijlage 1)
Aardwerken, wallen, grachten	RCE 2014; Herstelplan 2011	Geen wijziging; buitenactiviteiten alleen in aangewezen zones; tijdelijke opbouw bij evenementen	Zonering bijlage 1; evenementenvergunning (APV)
Strategisch landschap, open verboden kringen	SOUV; Gebiedsanalyse p. 33 en 38	Geen bebouwing in de verboden kringen; activiteitenzones binnen de gracht; parkeren en aanvoer buiten het fort, deels vaker op grasland, zonder vaste voorzieningen	Zonering bijlage 1; dagplafond; verkeers- en parkeeronderzoek
Waterstaatkundige werken	Gebiedsanalyse p. 39	Geen ingrepen in water of maaiveld	n.v.t.

Waarde	Bron	Effect van de aanvraag	Borging
Militaire versterkingen en samenhang	SOUV; Gebiedsanalyse p. 33 en 39	Hoofdropzet ongewijzigd	n.v.t.
Groen en overwegend rustig karakter	Pact van Loevestein 2015; Gebiedsanalyse p. 48	Ruimtelijke dragers ongewijzigd; tijdelijk en begrensd geluid, licht en verkeer bij activiteiten	Frequentie- en personenplafonds; zonering bijlage 1; akoestisch onderzoek; verkeers- en parkeeronderzoek; APV; mobiliteitsplan
Landschap Tielerwaard	Gebiedsanalyse; BoschSlabbers 2022	Geen wijziging van dijken, verkaveling of openheid	n.v.t.
Beleefbaarheid van het erfgoed	RCE 2018; bestemmingsplan 2010	Indirect positief: bijdrage aan exploitatie en openstelling	n.v.t.
Archeologie	RAAP 2009	Geen bodemingrepen; geen indicatoren aangetroffen	n.v.t.

9.2 Effect op de monumentale en bouwhistorische waarden

De voorgenomen uitbreiding veroorzaakt geen fysieke wijziging aan het monument. De in de redengevende omschrijving (RCE, 2014) en het bouwhistorisch onderzoek (Koen, 2008; *Herstelplan*, 2011) beschreven elementen (bomvrije kazernes, remises, artillerieloods en grachten) blijven onaangetast, evenals de in de RACM-waardestellingen aangeduide interieurelementen, zoals de oorspronkelijke indeling, de munitielift, lampnissen, lichtgangen, druipkokers, opschriften op deuren en sleutelkasten. De gaafheid van exterieur en interieur waarop de hoge monumentale waardering berust, wordt niet aangetast. Het gebruik ontsiert het monument niet en brengt het niet in gevaar, zodat het niet valt onder de vergunningplichtige rijksmonumentenactiviteit (art. 5.1 Omgevingswet). Bijlage 1 bepaalt daarnaast dat het aantal personen op één moment in een gebouw niet hoger mag zijn dan op basis van brandveiligheid is toegestaan.

9.3 Effect op de kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie

De drie hoofdkenmerken van de SOUV worden door de voorgenomen uitbreiding niet aangetast:

1. Het *strategisch landschap en de openheid* blijven behouden: er wordt geen bebouwing toegevoegd, de activiteitenzones liggen binnen de gracht en de verboden kringen blijven open (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). Parkeren en aanvoer vinden buiten het fort plaats, deels op graslandterreinen die vaker dan in 2010 voorzien in gebruik kunnen

- zijn; de aanvraag voegt daar geen bebouwing, verharding of verlichting toe (paragraaf 5.2), en de capaciteit wordt beoordeeld in het verkeers- en parkeeronderzoek.
2. De *waterstaatkundige werken* (grachten, watergangen, coupures) blijven ongewijzigd, omdat geen ingrepen in water, maaiveld of waterhuishouding plaatsvinden.
 3. De *militaire versterkingen en de samenhang* blijven intact, omdat de hoofdropzet van het fort niet wijzigt.

Dit is in lijn met de uitspraak van het hoofd van het sitebureau dat de bescherming zich vooral richt op de fysieke staat van het monument en dat het monument daarom niet kan worden aangetast door het feitelijke gebruik (paragraaf 6.2). Aangezien de aanvraag uitsluitend het feitelijke gebruik betreft, blijven de fysieke dragers van de uitzonderlijke universele waarde onaangetaast; het rustige karakter komt in paragraaf 9.4 aan bod.

9.4 Effect op het groene en overwegend rustige karakter

De voorgenomen uitbreiding raakt deze kwaliteit niet in haar kern, om drie samenhangende redenen.

Ten eerste blijven de ruimtelijke dragers van het groene en rustige karakter ongewijzigd. Er wordt geen bebouwing toegevoegd; de beplanting, de fortwal, de watergangen, de open verboden kringen en de inundatiekom blijven zoals zij zijn. GeoFort draagt bovendien actief bij aan het groene karakter: samen met Staatsbosbeheer is een landschapsherstelplan ontwikkeld op basis waarvan jaarlijks maatregelen worden uitgevoerd, zoals de aanplant van een meidoornhaag en hoogstam fruitbomen en maatregelen voor meer biodiversiteit (*UNESCO Masterplan GeoFort*, 2025, p. 11).

Ten tweede is het gebruik dat een merkbaar effect op de rust kan hebben, zoals versterkte muziek, verlichting bij avondactiviteiten en de aan- en afvoer van bezoekers, in omvang begrensd, en voor evenementen en middelgrote en grote feesten & partijen ook in frequentie. Bijlage 1 beperkt grote evenementen tot drie per jaar, middelgrote en kleine evenementen tot negen per jaar en middelgrote en grote feesten & partijen tot dertig per jaar, en stelt voor feesten & partijen en commerciële zaalverhuur een dagplafond; de aanvraag gaat op basis van het verkeers- en parkeeronderzoek uit van 650 personen per dag (paragraaf 9.6.1). Buitenactiviteiten vinden uitsluitend plaats in de aangewezen zones op het fortterrein binnen de gracht (paragraaf 9.6.3). Het fort ligt volgens de Gebiedsanalyse *“precies op de grens tussen makkelijk te inunderen gebied en moeilijk te inunderen gebied”* (Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024, p. 33). Buiten het fort vindt alleen het parkeren plaats, op graslanden die onverhard en in agrarisch gebruik blijven. De aanvraag omvat geen nieuwe vaste buitenverlichting; tijdelijke verlichting bij evenementen valt onder de evenementenvergunning (APV); bij feesten & partijen vindt buitengebruik, en daarmee eventuele tijdelijke verlichting, uitsluitend plaats in de donkerblauwe zones op het fortterrein (bijlage 1). De effecten zijn daardoor tijdelijk en de rust in het omliggende linielandschap blijft het overheersende karakter.

Ten derde worden geluid en verkeer, die ook buiten het fort kunnen worden waargenomen, getoetst aan de wettelijke normen in de daarvoor bestemde sporen. Bijlage 1 vereist dat nieuwe activiteiten geluidstechnisch, milieutechnisch en verkeerskundig passen en dat dit bij de

vergunning wordt gemotiveerd. Daartoe zijn bij de aanvraag het akoestisch onderzoek en het verkeers- en parkeeronderzoek gevoegd; voor middelgrote en grote evenementen zijn bovendien een mobiliteitsplan en een evenementenvergunning vereist (zie hoofdstuk 10).

Dit past bij het handboek van het Pact van Loevestein, dat de kernkwaliteiten verbindt met de inundatiekommen en voor de forten *behoud door ontwikkeling* als credo hanteert (paragraaf 6.6): geen fysieke ingrepen, behoud van de landschappelijke dragers, en begrensde activiteiten binnen het geldende normenkader.

9.5 Effect op landschap en archeologie

De openheid van het rivierenlandschap, de dijken en waterstructuren, de verkavelingsstructuur en het agrarisch gebruik blijven ongewijzigd. De uitbreiding voegt geen bebouwing toe buiten het fortterrein en brengt geen wijzigingen aan in dijken, waterlopen, verkaveling of maaiveld. Het gebruik als publiekslocatie past binnen de recreatieve functie die in het bestemmingsplan 2010 is verankerd (Gemeente Lingewaal, 2010, p. 20); doordat het fort toegankelijk en beleefbaar blijft, blijft ook de leesbaarheid van de linie als geheel gewaarborgd.

Omdat de aanvraag geen graafwerkzaamheden of nieuwe bodemingrepen omvat, blijven de conclusies van het RAAP-onderzoek (2009) onverminderd geldig. Archeologie vormt geen belemmering.

9.6 Toetsing aan het activiteitenkader van bijlage 1 bij IN007

Hieronder wordt getoetst aan de concrete activiteiten, aantallen, locaties en voorwaarden uit het voorstel toegestane activiteiten dat het college op 27 januari 2026 als bijlage 1 aan het heroverwogen principebesluit heeft verbonden. De aanvraag volgt dat kader.

9.6.1 Omvang van de activiteiten

Bijlage 1 (p. 1-2) begrenst de activiteiten via drie mechanismen die cumulatief werken: (i) frequentieplafonds voor evenementen (3 groot tot 2.000 personen, 4 middel tot 900 personen en 5 klein tot 500 personen per jaar) en voor middelgrote en grote feesten & partijen (30 per jaar); (ii) een dagplafond van 500 personen voor feesten & partijen en commerciële zaalverhuur tezamen, met ten hoogste 150 personen per klein feest; en (iii) een parkeergerelateerde begrenzing: het dagplafond is gebaseerd op het aantal beschikbare parkeerplaatsen en kan alleen op basis van nader verkeers- en parkeertechnisch onderzoek mogelijk worden verhoogd. Op basis van dat onderzoek gaat de aanvraag uit van een dagplafond van 650 personen voor feesten & partijen en commerciële zaalverhuur tezamen. Kleine feesten en zaalverhuur zijn niet in frequentie begrensd, maar wel door het dagplafond. Voor de cultuurhistorische toets maakt de hoogte van het dagplafond geen verschil voor de fysieke waarden: het gebruik blijft binnen bestaande gebouwen en de aangewezen zones op het fortterrein; het effect op de rust en de openheid door verkeer en parkeren komt aan bod in paragraaf 9.4 en 5.1.

Bezoekersvolume is op zichzelf geen cultuurhistorisch criterium; maatgevend is of het gebruik de waarden aantast. De aanvraag introduceert geen nieuw type gebruik: publieksfuncties met ondersteunende horeca en buitenevenementen waren al in 2010 voorzien (paragraaf 4.2 en 5.1), en de RCE stelde in 2018 vast dat de programmering het erfgoed toegankelijk en beleefbaar maakt (paragraaf 3.3). De uitbreiding is een begrensde verdere invulling van dat gebruik.

9.6.2 Horecaruimtes in relatie tot de monumentale hoofdstructuur

Bijlage 1 (p. 2-3, Tabel 2) specificeert per ruimte de functie (zelfstandig of ondersteunend), een ter illustratie opgenomen horecacategorie (1, 3 of 4) en of de ruimte nat of droog is. Het gaat om een afgebakend aantal ruimtes binnen het bestaande fortcomplex: deels in de monumentale gebouwen (onder meer de kazerne en gebouwen A en G), deels in later toegevoegde voorzieningen (onder meer TerraNova).

De bouwhistorische hoofdstructuur waaraan de waardestelling is opgehangen (fortwal, gracht, gebouwen en schootsvelden) wordt door deze functionele invulling niet geraakt. De waardestellingen per gebouw beoordelen de bouwkundige hoofdvorm, de militair-architectonische typologie en de gaafheid van exterieur en interieur; het gebruik van de ruimtes voor horecafuncties laat indeling en detaillering ongewijzigd (paragraaf 3.2 en 9.2). De in Tabel 2 benoemde ruimtes zijn bestaande ruimtes die al voor publieksfuncties in gebruik zijn. Tabel 2 omvat ook niet-monumentale voorzieningen (onder meer de dubbeldekker); voor alle gebouwen moet een omgevingsvergunning aanwezig zijn (bijlage 1, p. 1). Dit sluit aan bij de gemengde functie die al in 2005 in het RCE-dossier is genoteerd (paragraaf 3.3).

9.6.3 Ruimtelijke zonering en buitenactiviteiten

Bijlage 1 staat grote evenementen toe in de donker- en lichtblauwe zones van het vlekkenplan (bijlage bij de aanvraag), middelgrote en kleine evenementen en feesten & partijen uitsluitend in de donkerblauwe zones. Alle zones (zone 1 rond Restaurant/WereldPan, zone 2 Kompasplein en Bastion-Zuid, zone 3 nabij gebouw F, en de lichtblauwe zones met lage gebruiksintensiteit) liggen op het fortterrein binnen de gracht.

Dit is cultuurhistorisch van belang om twee redenen. Ten eerste worden de verboden kringen buiten het fort, de zone waarop de kernkwaliteit “strategisch landschap” zich primair richt (paragraaf 6.3), door de activiteiten zelf niet in gebruik genomen; voor het parkeren, dat deels vaker op grasland plaatsvindt, voegt de aanvraag geen bebouwing, verharding of verlichting toe, zodat hun openheid als ruimtelijke drager behouden blijft (paragraaf 5.2 en 9.3). Ten tweede nemen de activiteitenzones het schootsveld zelf niet in gebruik en voegen zij geen blijvende elementen toe, zodat de door de RCE gewaardeerde “*tamelijk gave relatie met het schootsveld*” ongewijzigd blijft (RCE, 2014, p. 8).

Bij evenementen kunnen tijdelijke voorzieningen worden geplaatst, zoals een tent of podium. Die zijn tijdelijk, staan binnen de aangewezen zones en worden per evenement beoordeeld in de evenementenvergunning (APV) en op brandveiligheid. Zij leiden niet tot een blijvende wijziging van het fortterrein. Grote evenementen zijn bovendien begrensd tot drie per jaar: een incidenteel gebruikspatroon binnen een onveranderd ruimtelijk kader, geen structurele herinrichting.

9.6.4 Activiteiten en inrichtingsaanpassingen

Bijlage 1 bepaalt dat “eventuele aanpassingen ten behoeve van inrichtingseisen van horecagelegenheden (denk aan mechanische ventilatie) [...] geen negatief effect [mogen] hebben op het monument” en dat “voor alle gebouwen [...] een omgevingsvergunning aanwezig [moet] zijn” (bijlage 1, p. 1). De onderhavige aanvraag betreft uitsluitend activiteiten en bevat geen fysieke

inrichtingsaanpassingen. Mocht een aanpassing aan een monumentaal onderdeel in de toekomst nodig blijken, dan vergt die een afzonderlijke omgevingsvergunning voor een rijksmonumentenactiviteit, met advies van de minister van OCW (RCE) in de gevallen van art. 4.25 Omgevingsbesluit. Een vergelijkbaar traject is bij de dometenten doorlopen (pre-advies CIK-2018-186 en positief advies CIK-2018-509). Alleen de activiteiten zijn nu voorwerp van afweging, en die raken het monument niet fysiek.

9.6.5 Aard en schaal van de functies

Het natuuronderzoek bij het bestemmingsplan (RPS, 2010, p. 4) spreekt van “lichte horecafuncties”; de planregels staan horeca categorie 2 toe met een omvang van maximaal 600 m² (Gemeente Lingewaal, 2010, regels, art. 4.1). Die terminologie en categorisering dienen een planologisch doel (onderscheid tussen hoofd- en nevenfuncties, milieucategorisering). Voor de cultuurhistorische toets is de kwalificatie “licht” of “zwaar” niet zelf bepalend, om drie redenen.

Ten eerste toetst een cultuurhistorische beoordeling of activiteiten de waarden feitelijk aantasten; dat is een vraag naar impact op waarden, niet naar horecacategorie. De toetsing in paragraaf 9.2 tot en met 9.5 laat zien dat de uitbreiding geen fysieke ingrepen omvat, de bouwhistorische hoofdstructuur niet raakt, de verboden kringen niet betreedt en de kernkwaliteiten niet aantast.

Ten tweede omvatte de oorspronkelijke rijksintentie uitdrukkelijk ook congressen, feestelijke partijen en evenementen als economische drager van de instandhouding (Kuijpers, 2025; paragraaf 4.1). Ook de RCE heeft in 2018 bij het positieve advies over de onderwijspaviljoens meegewogen dat zij bijdragen aan de “*duurzame exploitatie en daarmee ontsluiting van dit erfgoed*” (paragraaf 3.3).

Ten derde is de schaal door bijlage 1 begrensd in tijd, personen en locatie (paragraaf 9.6.1). De aanvraag introduceert geen onbegrensde verschuiving naar structureel grootschalig gebruik. Zij blijft, zoals het college in bijlage 1 als uitgangspunt heeft genomen, een aanvulling op de educatieve en museale activiteiten die “*niet de boventoon*” voert. De aanvraag is daarom geen functiewijziging buiten het eerder gewogen kader. Zij past, in aard én in schaal, binnen het kader van *behoud door ontwikkeling*.

10. Waarborgen

Het college heeft aan de principemedewerking voorwaarden verbonden (bijlage 1 bij IN007) die, samen met de bestaande wettelijke regimes, de cultuurhistorische, monumentale en landschappelijke waarden borgen. Deze voorwaarden krijgen werking via de vergunning; de cultuurhistorische afweging in deze onderbouwing rust mede op die doorwerking.

Voorwaarden uit bijlage 1 (p. 1-2):

- Aanpassingen voor inrichtingseisen van horecagelegenheden (zoals mechanische ventilatie) mogen “*geen negatief effect hebben op het monument*”.
- Voor alle gebouwen moet een omgevingsvergunning aanwezig zijn.

- Het aantal personen op één moment in een gebouw mag niet hoger zijn dan op basis van brandveiligheid is toegestaan.
- Bij middelgrote en grote evenementen is een mobiliteitsplan vereist.
- Voor feesten & partijen en commerciële zaalverhuur geldt een maximum van 500 personen per dag, gebaseerd op het beschikbare aantal parkeerplaatsen; op basis van nader verkeers- en parkeertechnisch onderzoek kan dit aantal mogelijk worden verhoogd, waarbij infrastructurele aanpassingen alleen meetellen als zij al zijn gerealiseerd of onderdeel van de aanvraag zijn. De aanvraag gaat op basis van het verkeers- en parkeeronderzoek uit van 650 personen per dag.
- Nieuwe activiteiten moeten geluidstechnisch, milieutechnisch (onder andere stikstof) en verkeerskundig passen; dit wordt bij de vergunning gemotiveerd.

Bestaande regimes die onverminderd van toepassing blijven:

- *Akoestiek*. Ten behoeve van de aanvraag is een akoestisch onderzoek opgesteld (SPA WNP, rapport 2500045.6100.r01, in bijlage 1 aangeduid als d.d. 20 mei 2025). Bijlage 1 vermeldt dat dit onderzoek nog niet is getoetst; die toetsing vindt plaats in de vergunningprocedure. Voor evenementen en incidentele activiteiten die afwijken van bepaalde geluidnormen is een afzonderlijke vergunning op basis van de APV vereist (bijlage 1, p. 1); incidentele activiteiten zijn op grond van artikel 4.3 APV meldingsplichtig, tot ten hoogste 10 dagen of dagdelen per kalenderjaar (bijlage 1, p. 2).
- *Rijksmonument*. Toekomstige aanpassingen die het monument fysiek raken, vergen een afzonderlijke omgevingsvergunning voor een rijksmonumentenactiviteit onder de Omgevingswet, met advies van de minister van OCW (RCE) in de wettelijk voorziene gevallen (zie paragraaf 9.6.4).
- *Evenementenregime*. De definities in bijlage 1 knopen aan bij artikel 2.24 APV; evenementen zijn vergunningplichtig en worden per evenement afzonderlijk getoetst.

Samen vormen deze voorwaarden en regimes een samenhangend stelsel van begrenzingen.

11. Conclusie

De voorgenomen uitbreiding van de horeca-activiteiten op GeoFort, zoals opgenomen in het heroverwogen principebesluit van het college van 27 januari 2026 (IN007) en uitgewerkt in bijlage 1, tast de cultuurhistorische, monumentale, archeologische en landschappelijke waarden van Fort bij de Nieuwe Steeg en zijn omgeving niet aan. Zij is een begrensde voortzetting van het in 2005-2010 ingezette en sindsdien gevolgde uitgangspunt dat publieksfuncties, waaronder horeca, het middel zijn waarmee dit rijksmonument duurzaam in stand wordt gehouden. Dat sluit aan bij het uitgangspunt van het college dat de activiteiten aanvullend zijn aan de maatschappelijke bestemming en bijdragen aan de instandhouding van het fort.

Het oordeel rust op drie bevindingen:

1. De aanvraag betreft uitsluitend activiteiten, geen fysieke ingrepen. De monumentale en bouwhistorische waarden, zoals beschreven door de RCE (2014), Koen (2008), het *Herstelplan* (2011) en de RACM-waardestellingen per gebouw, blijven onaangetast.

2. De kernkwaliteiten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (strategisch landschap, waterstaatkundige werken en militaire versterkingen), de landschappelijke kwaliteiten van de Tielerwaard en de archeologische waarden worden niet aangetast. Alle activiteitenzones liggen op het fortterrein binnen de gracht en parkeren buiten het fort vindt plaats op grasland zonder verharding, verlichting of vaste voorzieningen, zodat de open verboden kringen als ruimtelijke drager onaangetast blijven. Het groene en overwegend rustige karakter blijft behouden: de ruimtelijke dragers wijzigen niet, en geluid, licht en verkeer bij activiteiten zijn tijdelijk en begrensd in omvang en locatie en deels in frequentie; geluid en verkeer worden in afzonderlijke onderzoeken getoetst.
3. De aard van het gebruik past binnen het kader van *behoud door ontwikkeling*, zoals verankerd in het bestemmingsplan 2010, in het RCE-dossier genoteerd (2005), betrokken in het RCE-advies van 2018 en uitgewerkt in het UNESCO Masterplan GeoFort (2025) van de aanvrager.

Het hoofd van het sitebureau Hollandse Waterlinies heeft bovendien aangegeven dat de UNESCO-bescherming zich vooral richt op de fysieke staat van het monument: het monument *“kan daarom niet worden aangetast door het feitelijke gebruik van GeoFort”* (Provincie Gelderland, 2026). De e-mail van de heer C. Kuijpers aan het college (10 december 2025) bevestigt dat de combinatie van renovatie met publieksfuncties, inclusief horeca, congressen, feestelijke partijen en evenementen, een bewuste rijkskeuze was, ondersteund met investeringen van Rijk en provincies. De aanvraag sluit daarmee aan bij lokaal planologisch beleid, bij de lijn van de RCE en bij de oorspronkelijke bedoeling van het rijksbeleid.

Dit oordeel berust op de rijksmonumentale bescherming van het complex en de daarop betrekking hebbende RCE-adviezen, de UNESCO Statement of Outstanding Universal Value (2021) en de Gebiedsanalyse (2024). De rijksbeleidsstukken Nota Belvedere (1999), Nota Ruimte (2006) en Ontwerp-Nota Ruimte (2025), de e-mail van de heer Kuijpers en de toelichting bij het bestemmingsplan 2010 onderbouwen de herkomst en de continuïteit van de beleidslijn.

Op grond van het voorgaande concludeert deze onderbouwing dat de voorgenomen uitbreiding plaatsvindt binnen de bestaande ruimtelijke structuur, met behoud van de aanwezige cultuurhistorische waarden en binnen de in bijlage 1 bij IN007 opgenomen voorwaarden en de onverminderd geldende regimes van de Erfgoedwet, de Omgevingswet en de APV.

Bronnen

BonoTraffics (2026). *Parkeer- en verkeersonderbouwing Geofort te Herwijnen*, projectnummer P-2026296. Bijlage bij de aanvraag.

BoschSlabbers (2022). *Streekgids Betuwe, Tielerwaard*.

Bouwhistorische verkenning, Herstelplan Fort bij de Nieuwe Steeg, gehele fort (9 maart 2011). Onderdeel van het bouwhistorisch dossier.

Gemeente Lingewaal (1 juli 2010). *Bestemmingsplan Fort bij de Nieuwe Steeg* (NL.IMRO.0733.BpBuiFortNweSteeg-VA01), regels en toelichting. Paginaverwijzingen naar de toelichting volgen de onherroepelijke versie (NL.IMRO.0733.BpBuiFortNweSteeg-OH01).

Gemeente Lingewaal (27 maart 2008). Raadsbesluit 2008-017, vaststelling van het Landschaps Ontwikkelings Plan (LOP) Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal, met de visie Nieuwe stromen door het landschap.

Gemeente West Betuwe (2022). *Omgevingsvisie West Betuwe 1.0*.

Gemeente West Betuwe (27 januari 2026). *Bijlage 1, Voorstel toegestane activiteiten GeoFort* (documentnummer 2075882).

Gemeente West Betuwe (27 januari 2026). *Informatienota IN007, Heroverweging principeverzoek GeoFort* (registratienummer GZDGWB1944200/2320303).

Gemeente West Betuwe (28 maart 2023). *Landschapsontwikkelingsplan West Betuwe 2023, Stroomlijnen door het landschap*, vastgesteld als visie- en inspiratiedocument (met amendement over de status).

Gemeente West Betuwe (29 september 2021). *Erfgoedbeleid gemeente West Betuwe* (CVDR663183).

Gemeente West Betuwe. *Algemene Plaatselijke Verordening West Betuwe*, artikelen 2.24 en 4.3.

GeoFort. *Vlekkenplan horecalocaties*. Bijlage bij de aanvraag.

Koen, D.T. (juni 2008). *Bouwhistorische opname en waardestelling Fort bij de Nieuwe Steeg*. In opdracht van Stichting GeoFort.

Kubiek (2026). *Onderbouwing BOPA Herwijnen, Nieuwe Steeg 74 (GeoFort)*, projectnummer K25010. Onderdeel van de aanvraag.

Kuijpers, C., secretaris-generaal ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (10 december 2025). *Bericht over behoud GeoFort in geest van 'behoud door ontwikkeling'*. E-mail aan het college van burgemeester en wethouders van de gemeente West Betuwe.

Minister van OCW (2013). *Beleidsregel aanwijzing beschermde monumenten 2013*.

Minister van OCW / Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (24 september 2014). Aanwijzingsbesluit beschermd monument, met *Cluster 70, Complexomschrijving Nieuwe Hollandse Waterlinie, Complex Fort bij de Nieuwe Steeg* (ms-2010-2949, monumentnummer 531808).

Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (2025). *Ontwerp-Nota Ruimte*.

Ministeries van OCW, LNV, VROM en V&W (1999). Nota Belvedere. Beleidsbrief over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting.

Ministeries van VROM, LNV, V&W en EZ (2006). *Nota Ruimte. Ruimte voor ontwikkeling*.

Nijenhuis-Vesseur, B. (23 januari 2026). *Behoud door ontwikkeling*. Presentatie hoofd sitebureau Hollandse Waterlinies bij het bestuurlijk gesprek over GeoFort te Geldermalsen.

Pact van Loevestein / Feddes/Olthof landschapsarchitecten (2024). *Gebiedsanalyse Kernkwaliteiten Hollandse Waterlinies, Tielerwaard*. Gepubliceerd door de provincie Gelderland. Kort aangehaald als Gebiedsanalyse Tielerwaard, 2024.

Pact van Loevestein / K. van der Velden (juli 2015). Kernkwaliteiten Nieuwe Hollandse Waterlinie ten zuiden van de Lek. Deel I, Nationaal Landschap. Handboek voor beschermen én ontwikkelen.

Provincie Gelderland, Programmering / Erfgoed (3 maart 2026). *Verslag bestuurlijk gesprek GeoFort op 23 januari 2026 te Geldermalsen* (afsprakenlijst, 2e versie, zaaknummer 2025-008509), opgesteld door R. Hoekstra, adviseur (wereld)erfgoed.

Provincie Gelderland. *Omgevingsverordening Gelderland* (geconsolideerde versie), regels voor de Hollandse Waterlinies.

RAAP Archeologisch Adviesbureau (20 februari 2009). Plangebied Fort bij de Nieuwe Steeg, gemeente Lingewaal; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek, RAAP-notitie 3057, herziene eindversie (tb_NL.IMRO.0733.BpBuiFortNweSteeg-VA01_4).

Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM). *Redengevende omschrijvingen, Waardestellingen per gebouw* voor Gebouw A, B, C, D, E, F, G, H en J, Fort bij de Nieuwe Steeg. Onderdeel van het bouwhistorisch dossier.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (24 november 2005). Archiefaantekening *Fort Nieuwe Steeg gemeente Lingewaal*, aanwijzingsdossier monumentnummer 531808.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (28 maart 2018). *Pre-advies omgevingsvergunning monumenten, GeoFort Herwijnen* (referentie CIK-2018-186).

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (4 juli 2018). *Advies omgevingsvergunning monumenten, Fort bij de Nieuwe Steeg* (referentie CIK-2018-509).

RPS BCC B.V. / drs. M.G.A.M. van der Linden (5 februari 2010). Fort aan de Nieuwe Steeg, Geofort. Toetsen aan de wet- en regelgeving ten aanzien van de natuurbescherming, definitief rapport NC8040600.

SPA WNP ingenieurs (9 mei 2025). *Akoestisch onderzoek Geofort Herwijnen*, rapport 2500045.6100.r01, in opdracht van Kubiek Ruimtelijke Plannen (in bijlage 1 bij IN007 aangeduid als d.d. 20 mei 2025). Bijlage bij de aanvraag.

Stichting GeoFort (mei 2025). UNESCO Masterplan GeoFort, Ruimtelijke Visie.

UNESCO World Heritage Committee (2021). Dutch Water Defence Lines, Statement of Outstanding Universal Value.

Wet- en regelgeving: Omgevingswet, Omgevingsbesluit, Besluit kwaliteit leefomgeving (art. 5.130, 5.131 en 8.0a), Erfgoedwet, Algemene wet bestuursrecht.

